

РЕЦЕНЗИЯ

На представените трудове за участие в конкурс
в професионално направление 2.1. Филологии (Португалска литература)
за академичната длъжност „доцент”, обявен от СУ „Св. Климент Охридски”
и публикуван в ДВ бр. 39 от 20.05.2011

Рецензент: проф. д.ф.н. Цветан Раковски

Единствен кандидат – гл. ас. д-р Яна Андреева

Тема на хабилитационния труд: „Творец и общество в дневниците на португалските писатели от края на ХХ в.”

I. Кратки данни за професионалната дейност на кандидата.

Гл. ас. д-р Яна Андреева завършва специалност Испанска филология в СУ „Св. Климент Охридски” през 1990 г. Защитава образователна и научна степен „доктор” през 2007 г. с тема „Автобиографичното писане в творчеството на Фернанду Намора”. От 1995 г. е редовен асистент и води лекции по португалска литература. Има 4 специализации по португалски език и португалоезични литератури в различни формати – в Бразилия (3 години 1990-1993), както и в Лисабонския университет (3 мес. през 1996 и 1998; 1 г.: 2001-2002). Професионално и научно тези факти резултат в лекционните курсове по задължителната „История на португалската литература”, както и в докторантския ѝ труд, ред публикации и една монография. Д-р Яна Андреева е член на Международната асоциация на лузитанистите и на Международната асоциация за иберо-славянски изследвания.

II. Характеристика на научната и научно-приложната дейност.

След придобиване на научната и образователна степен „доктор” през 2007 г. кандидатът има издадени 1 сборник с критически и компаративистки статии и 2 учебни помагала¹. Яна Андреева е подготвила за публикуване и хабилитационния си труд, който е под печат. Научната дейност на кандидата включва още 17 публикации, от кои-

---

¹ Антологии, в които кандидатът е съставител и автор на био-библиографски бележки.

то 9 в български научни издания (студии и статии), 4 публикации в чужбина и 4 публикувани резюмета в чуждестранни издания от участия в международни научни форуми. За посоченото време Я. Андреева има и 7 предговора към издания на португалски автори, както и 4 статии и преводи. Всички отбелязани научни издания и публикувани изследвания са пряко или косвено свързани с тематиката на хабилитационния труд на кандидата.

Научната дейност на Яна Андреева е съсредоточена към основната тема на нейната преподавателска работа – история на португалската литература, сравнителни изследвания, обзори на литературно-исторически периоди.

III. Основни приноси в научната дейност на кандидата. Някои наблюдения върху хабилитационния труд.

В **„Прочити на португалската литература”** (2010) Я. Андреева събира 15 статии, излезли през годините в литературоведската периодика или публикувани като предговори към преводни издания. Книгата сговаря нехомогенни и разностилови, че и разнопосочни тенденции в португалската литература. Главно пристрастие тук е Жузе Сарамагу (4 статии), както и мощния междутекстов компендиум, сглобен от него, от Жузе Мария Еса де Кейрош, Жуау Агиар и други големи романисти. Тези „Прочити”, освен критическа и литературноисторическа, имат и друга функция – те служат като образцов метатекст, нужен за първоначалното натрупване на познание, което доста често е нужно за студентите, на които преподаваме.

Представеният за обсъждане труд **„Творец и общество в дневниците на португалските писатели”** е логично продължение на интересите на д-р Яна Андреева към автобиографизма в литературния процес на Португалия. Авторът поставя теорията в услуга, в своеобразна подчинена позиция спрямо историята: след първия и втория автор познанието за жанра и теорията на жанра „дневник” е разтворена (или пък – разпределена) из материята на самото изложе-

ние. Иначе казано, теоретизирането върху проблемите на жанра и езика на жанра става в перспективата на натрупването на материята. Което означава натрупване в името на проблемите на жанра – метатекстуалността, интертекстуалността, ролеви превъплъщения, рецептивни стратегии, граници между литературата и нелитературата и т. н.

Дневниците са, както става ясно, „*паралелен начин на изразяване*”, сиреч те могат да заместват художествения текст (писане) – заместват го, но в друг формат, в друго време и за други цели. Яна Андреева се опитва на повече от 200 страници да покаже как. Но пък има и един парадокс – ако дневниците са предвидени не „*за чекмеджето*”, а за публикуване – това издава техния висок интенционален статус – да бъдат памет, коректив, достоящ текст спрямо литературата.

Яна Андреева иска да види как Дневникът заявява или пък ражда открити художествени претенции, въпреки видимия документален характер – и това не скрива нито един от обхванатите автори. За разлика от равнището на текста при неговото предварително обсъждане в хабилитационния труд не е пропусната възможността да се изпробва крехката граница между литературното и не-литературното. Границата, така или иначе, е за това, да бъде подлагана постоянно на съмнение.

Полагането на дневниците редом с фикционалните текстове на авторите издава техния висок литературен статус. Този художествен пласт (елементи и/или похвати) компенсира принципното документалистко равнище на изходния материал. Дневникът се превръща в авторитетен метатекст (с. 31).

Авторът уместно се насочва към **Жузе Гомеш Ферейра**, съчетал интересно експресионистичната естетика с неореализма в своята фикционална автобиография „Улица „Слънчева” – *разрошен дневник на един човек, роден в началото на ХХ век*”. Т. нар. фикционални наративи в „Нереалното ежедневно” (1971) предполагат 20-те тома

дневници в „Обикновени дни”. Но неговите дневникови записки стават осъзнато, търсено занимание едва след 1965 г., т. е. това вече е спекулативно влизане в ролята на преживелия творец, идеологът, педагогът на читателя – след като осъзнава, че *„моите книги няма да издържат на времето”*, че *„дали не съм живял прекалено дълго”*, че *„написал съм достатъчно, че де ме игнорират в бъдеще”*. Дневникът започва осъзнато игра на автора със собствената му роля на признат творец, който издава, за да се чете, т. е. за да се продава. Дневникът се превръща в нещо като пожизнената индулгенция на признатия класик, която той иска от обществото.

По-нататък Яна Андреева прави стъпка към **Вержилиу Ферейра** (1916-1998) и слага акцент върху парадоксалното заглавие на неговите дневници: „Текуща сметка” (побиращи записки от близо 2 десетилетия). Издал записките си чак на 63-годишна възраст, Ферейра става нещо като канонизатор в жанра. Въпреки това получава противоречив прием, който е обясним с *„дързостта да се публикуват дневници”* (Мария Алзира Сейшу). Той провокира португалската литературна мисъл да формулира въпроса за жанра. Романите му, подобно на Ж. Г. Ферейра, се „лутат” от неореализма към екзистенциализма на Сартр и Камю, за да формират особения трагически хуманизъм на Ферейра.

Сам той оценява дневниците си като „втора ръка” – *„романът е като параван – човек се съблича пред него. Това тук (дневникът) не е”*. „Текуща сметка” е оригинално заглавие, което влиза в контекста на значенията – дневникът е нещо като премислен баланс на живота, на живяното. Тук отново се сблъскват литературността и не-литературността на жанра – дискурсивното поле поглъща всевъзможни полета (спомени, описания, отклонения, политически щрихи и пр.). В този смисъл е прав Фержилиу Ферейра, че *„никога един добър дневник не може да се изравни с един добър роман”*. И както е казано на с. 49: *„единствената възможност да се разголя е в крайната равносметка на един роман”*. Сам той прави нещо като перитекс-

тове (по определението на Ж. Женет) на своята художествена продукция – коментира, изяснява, обсъжда романите си („Завинаги”, „До края”, „В името на земята”). Но това е възможност за създаване на пресупозиции – в такъв случай авторът ще предпостави четенето, интерпретацията на романа си. А това значи – тотална власт (за кой ли път) на авторския аз върху литературната творба.

В такъв смисъл Дневникът е неизживян просвещенски комплекс, непреодолян нагон да се въдвори ред в суматохата на четенето. Нещо, което познаваме във времето от Гьоте в Европа до Вазов в България. И все пак остава неизтребимо читателското настървение да се вписва в прозаическия свят на своите любимци. Да открива нещо от себе си в записките на Големия Автор и да идентифицира собствения си свят с неговия. Но пък – и тук идват проблемите – ако го кажем с думите на Ферейра, че Дневникът е „боклук”, „досадно нещо” или пък „екскрементиране”(?), тогава подобна „литература” започва усилено да се примъква към отвъд-литературните езикови полета – там, откъдето започва да се разгъва жълтата медийна среда, чиято хранителна атмосфера са по принцип екскрементите на социалното.

Прави впечатление, че Яна Андреева „обгрижва” и най-големия португалски автор – Жузе Сарамагу (1922-2010) с неговите „Тетрадки от Лансароте” (от 1994 нататък в обем от 5 книги). Романите на Сарамагу са окачествявани като „авантюра на фикцията в полето на официалната история”. Те издават креативния стремеж да автора да ползва историческите полета и да превръща официалното във фикция – оттам в дневниците му става обратното – художественият филтър, огледалото на фикцията размества пластове на документалното и историческото². Процедурата е доста сложна и тя може да се ползва само от майстори. Сарамагу е доказал това. Но

---

² Възпоминание за манастира (1982), Годината на смъртта на Рикарду Рейш (1984), Каменният сал (1986), История на обсадата на Лисабон (1989); Евангелието по Исуса Христа (1992), Есе за слепотата (1995), Всички имена (1997), Пещерата (2001), Удвоеният човек (2003), Есе за просветлението (2004), Паузите на смъртта (2005), Пътешествието на слона (2008)

дневниците са по-скоро не-интимен образ – те създават множествения, обективирания образ на писателя през призмата на интимното, частното писане: актуални литературнопроцесуални проблеми се засичат през гледната точка на телефонния разговор, писма или коментари.

Жозе Сарамагу показва на практика как става идентифицирането на авторския Аз – той произвежда собствения си образ в множествения репродуктор на авторското очакване да е търсен и четен, да бъде институция, да има място в литературноисторическите наративи на Големите сюжети, които отговарят на въпроса „*що е класик*” и пр. И на всичкото отгоре Сарамагу се „интимизира” и „глобализира” едновременно, след като влиза в мрежата на блоговете. А това значи преправяне на ролята „писател”, „съвест на нацията” и подобни на тях.

Интересно е, че и друг автор имитира чрез дневник показно отношение с художествени дискурси: е **Арманду Батища Бащун** композира своя „*Дневник на действителността като привидност*” (24 с.) като *послеслов* към шестото издание на романа му „Пътешествие на баща и син из улиците на горчивината” (2001). Я. Андреева откроява ролята на вторичната литературност, която този „дневник” играе, обръщайки се демонстративно към Анрде Жид или Кафка.

IV. Заключение.

В ролята си на рецензент смятам, че хабилитационният текст и другите приложени публикации са убедителни и приноси. Убедено предлагам на членовете на Научното жури да подкрепят с гласовете си избора на гл. ас. д-р Яна Андреева, кандидат по обявения конкурс, за редовен доцент в професионално направление 2.1. „Филологии” (португалска литература).

15 септември 2011 г.
Гр. Благоевград

Рецензент:
(проф. д.ф.н. Цветан Раковски)